

Saara Penttinen

Kontekstualisointia, synteesejä ja uteliaisuutta. Matkani kohti kuriositeettikabinetteja – ja niiden yli

Aloin ideoida graduani kuriositeettikabineteista jo pari vuotta sitten, mutta vasta viime syksynä aloitin ajatusteni konkreettisen työstämisen. Tässä tekstissä en kuitenkaan aio käsitellä graduprosessiani tai kuriositeettikabinetteja sinällään, vain jotain niiden ympärillä, niiden lävitse ja niiden sisällä. Päädyn pohtimaan sitä, mitä museaalinen tiedon esittämisen oikeastaan pitää sisällään ja miksi sen konventioita on niin hankalaa rikkoa. Pohdin myös sitä, mitä nykytiede voisi oppia varhaismoderneista kokoelmista.

Olen saanut usein kuulla, että lähden varsin kaukaa liikkeelle, joten teen niin nytkin tyylilleni uskollisena. Olen aina ollut hyvin inspiroitunut luonnontieteen historiasta, mutta rakastan myös taidehistoriaa. Olenkin ottanut tavaksi käydä aina mahdollisimman monessa museossa missä päin maailmaa sitten liikunkin. Eräs mieleenpainuvimmista museovierailuistani oli käyntini Nepalin pääkaupungin Kathmandun luonnonhistoriallisessa museossa vuonna 2014. Museon esillepano teki minuun suuren vaikutuksen; en tiennyt, olinko ihastuksissani vai kauhistuksissani. Olen myöhemmin oppinut, että samoja reaktioita herättivät myös 1500- ja 1600 -lukujen kuriositeettikabinetit.

Museo oli täynnä täysin perinteisen modernin museologian vastaisia museoesineiden esteettisiin samankaltaisuuksiin perustuvia esillepanoja, vahvoja kontrasteja, banaaleja täytettyjä eläimiä, jotka oli puettu ihmisvaatteisiin, formaldehydissä lilluvia sikiöitä ja kaiken keskellä puolivillaisia etikettejä ja tietoiskuja, joiden kieli- ja muotovalinnat olivat kaikkea muuta kuin systemaattisia. Museo oli selkeästi tarkoitettu viihdeelliseksi ja kokemukselliseksi, ei niinkään pedagogiseksi välineeksi tutustua Nepalin luontoon. Museo muistutti menneistä ajoista, modernin tieteen alkuvuosisadoista, joina tiede ja taide eivät olleet eriytyneet. Päättelin museon olevan jäännös Nepalin puolikolonialistisesta menneisyydestä. Länsimaiseen käytäntöön perustuva museo oli tarkoitettu lähinnä viihdyttämään juuri länsimaisia kävijöitä, ja se oli jumiutunut aitojen ja dynaamisten institutionaalisten yhteyksien ja tavoitteiden puutteessa johonkin museaaliseen menneisyyteen, kuten monet muutkin kehitysmaiden museot ympäri maailmaa.

Uuden ajan alun kuriositeetin käsite sisälsi antiikin ja keskiajan ihmeistä poiketen uteliaisuuden ja selityksen halun siemenen. Niinpä vasta tutustuttuani alkuperäisaineistooni, tutkimuskirjallisuuteen ja moneen muuhun kuriositeettikabinetteihin liittyvään aineistoon hämmästelyni Kathmandun luonnonhistoriallista museota kohtaan on vähentynyt. Olen päätenyt ajattelemaan monia asioita, esimerkiksi sitä, mikä on oikea tiedon esittämisen tapa. Miksi joitain oivalluksia tai mielleyhtymiä pidetään arvokkaampina kuin toisia?

Miksi ei esimerkiksi nähdä arvoa siinä, että museoissa asetettaisiin rinnakkain eri aikojen ja kulttuurien samankaltaisia esineitä? Kontekstista irrottaminen saattaisi saada aikaan uusia ajatuksia, joita muuten ei syntyisi – ajatuksia luonnon ja kulttuurin rajojen ylityksistä, ylijärjestyksistä historioista sekä antropologiaa lähentyivistä syvällisistä ymmärryksistä ihmisten, kansojen, maiden ja luonnon suhteista ja samankaltaisuuksista kaikkialla maailmassa. Esteettinen asettelu voisi herättää meissä jotain uutta. Miksi taiteen välityksellä saadut oivallukset ja hämmästyksen avulla mieleen painetut tiedonmurut eivät olisi yhtä arvokkaita kuin asiallisista tietoisuuksista luetut? Jos jokainen esine pyritään asettamaan kontekstiinsa, nämä piirteet jäävät peittoon.

Tietysti yhtenä tärkeänä syynä erityisesti etnografisen materiaalin kontekstualisoinnin korostukseen on aikaisempien vuosisatojen kolonialismin ja siihen nojautuvan museologisen esittämisen taakka, esimerkkinä 1800- ja 1900 -alun maailmannäyttelyt, joissa vieraiden maiden ihmisiä ja eläimiä ihmeteltiin kuin kummajaisia kummajaiskabineteissa. Kontekstualisointi toi museaaliseen esittämiseen tasapuolisuutta. Muidenkin maiden tuotteiden arvoa ja käyttöä omassa kontekstissaan haluttiin korostaa. Tarkoituksena oli siis nimenomaan halu parantaa ymmärrystä eri maiden ja niiden ihmisten samankaltaisuuksista, mutta aina tämä ei suinkaan käytännössä toteutunut tai toteudu vielääkään parhaalla mahdollisella tavalla kauniista tarkoituksista huolimatta.

Etnisiksi koetut esineet tullaan usein korostamaan vääristyneellä tavalla muusta kokoelmasta juuri kontekstualisoinnin vaatimuksessaan. Joskus kysytäänkin, miksei maantieteellisesti kaukaisten kulttuurien esineiden ohella ajallisesti kaukaisten kulttuurien esineitä kohdella samoin; miksi länsimaisen taiteen historian merkkiteoksia ei aseteta visuaalisesti aikalaisteksteihinsä ja pyritä ripustamaan samalla tavoin kuin aikanaan, vaikka taiteen merkitys on suuresti muuttunut omankin kulttuurimme sisällä vuosisatojen aikana eikä nykykatselija pysty ymmärtämään sen aikaisempia funktioita.

Nykyään kuriositeettikabinettien estetiikka on jossain määrin palaamassa museoiden ripustukseen. Esimerkiksi Turun linnan viimeaikaisissa näyttelyissä on pohdittu tätä näkökulmaa. Jos mietitään koko 1900-luvun taidehistoriaa, huomataan, että lukuisat taiteilijat ovat käyttäneet jo vuosikymmeniä hyväkseen samaa kuvakieltä ja luoneet innovatiivista taidetta pohtiessaan uudenlaisten mielleyhtymien mahdollisuuksia. Esimerkkinä mainittakoon nerokas Joseph Cornell.

Varhaismoderneja kokoelmia ja niiden esineitä on usein ajateltu jäänteinä jostain vanhasta ajattelusta, tavasta kerätä kumulatiivisesti sekalaista tietoa ilman kriittisyyttä ja laatuvaatimuksia. On ajateltu, että kyse oli jostain esitieteellisestä mutta aivan modernin tieteen partaalla olevasta. Oltiin askeleen päässä empiriaan, kontekstualisointiin, anatomisiin ja mikroskooppisiin kokeisiin perustuvasta todellisesta luonnontieteestä ja sen rinnalla kehittyneestä oikeasta museologiasta, johon päästiin vasta, kun luonnontieteelliset näytteet erotettiin taiteellisista ja etnografisista esineistä omiin erillisiin kokoelmiinsa.

Mutta jos museota ajattelee todellisen maailman käsitteellisenä pohdintana, onko todellinen maailma todella tällainen: Eriytynyt omiin osastoihinsa, yliopistoissa oppiaineisiin, supermarketissa leipä- ja maitohyllyihin ja museoissa omiin ajallisiin ja tiedollisiin pieniin koloihinsa, tiede visusti erossa taiteesta? Eikö synteeseissä voisi olla kauneuden lisäksi voimaa? Eikö kaikki ole kaiken kontekstia? Eikö sattumanvaraisuus ja sattumanvaraiset yhdistelmät ole hyvin lähellä todellisuutta?

Vasta viime vuosikymmeninä muutamat tieteen historioitsijat ja materiaalisen kulttuurin tutkijat, esimerkiksi Pamela H. Smith ja Benjamin Schmidt, ovat alkaneet korostaa uuden ajan alun tiedon tuottamisen ja esittämisen tapojen moninaisuutta. Muun muassa löytöretket aiheuttivat valtavan tietotulvan, jota oli hallittava. Samaan aikaan otettiinkin käyttöön tähän tarkoitukseen monia eri keinoja, jotka olivat pitkään rinnakkain käytössä: laadittiin karttoja ja tekstejä, piirrettiin kuvia ja kerättiin kokoelmia. Kyseessä ei ollut deterministinen tarina kohti yhtä ja oikea tapaa tietää, tuottaa ja esittää tietoa, vaan prosessin päätyminen nykytilaan ei ollut itsestään selvää.

Odotan innolla, onko uusilla virtauksilla museologiassa mahdollisuus saada aikaan uudenlaista tiedon moninaisuuden hyväksymistä. Oma graduni valmistuu nopeaa tahtia ja se on vienyt minut eri aikoihin, eri puolille maailmaa ja eri tieteellisiin perinteisiin: Aristoteleesta Plinius vanhempaan,

keskiajan ihmekirjallisuuteen, varhaismoderneihin kuriositeettikabinetteihin, 1700-luvun museoihin, 1800- ja 1900-lukujen friikkisirkuksiin ja tieteen ja taiteen lopulliseen eriytymiseen. Keräilyssä ja tiedon materiaalisessa esittämisessä on jotain hyvin yleisinhimillistä ja ajatonta. Ne ovat usein sidoksissa myös muihin tiedon esittämisen tapoihin yhä nykypäivänä.

Museoissa on yhä jotain samaa taiteen, tieteen ja viihteen rajalla leikkimistä kuin kuriositeettikabineteissa. Kuitenkin mielestäni kokoelmien esteettisen ja materiaalisen formaatin ”omien keinojen” – ainutlaatuisten miellelyhtymien ja efektien tuottamisen – hyödyntäminen jää niissä usein valitettavan puolitiehen, liian varovaiseksi ja poliittisesti korrektiksi.

Kolonialismista kasvanut länsimainen instituutio näyttäytyy Nepalinkin kaltaisessa maassa täysin irti kontekstistaan. Juuri tämä saa aikaan kiinnostavan kontrastin, uuden asteen ymmärryksessä, oivalluksen, uteliaisuuden ja halun selittää. Nepalissa on eri tavat ymmärtää ja tietää. Länsimainen tiede ei ole siellä suosituin ja ensisijainen tapa, vaan vieraan kulttuurin kummajainen. Onkin hyvä muistaa, että eri tietämisen ja tiedon esittämisen tapoja esiintyy myös nykyajassa ja vain kontekstista irrottamalla voi ymmärtää joitain puolia asioista.

Unohdettu, vuosikymmeniä länsimaisten museoiden kehityksestä jäljessä oleva pölyinen pieni museo Kathmandussa saattaa tällä hetkellä olla omalla tavallaan hyvinkin kehityksen kärjessä.

Kirjoittaja on maisteruutta hipova yleisen historian opiskelija, joka rakastaa kokoelmallisia, käsitteellisiä ja kirjallisia synteesejä maailman mikro- ja makrotasoista